

DRD. FERENCZI SÁNDOR

**Világi papok Erdélyben
a számadatok tükrében (1556–1716)**

Secular priests in Transylvania in the mirror of numbers (1556–1716):

It is a well-known fact that the relatively fast spreading of Reformation led to the decrease in number of Catholic priests in Transylvania. This was, as we know, animated by those diatal decrees, which brought the Catholic clergy at a disadvantage compared to the prists of other denominations. These decrees were in force regarding the whole clerical hierarchy and all its institutions, therefore the diocese was in lack of a bishop, the properties were secularized, monks were expelled from the principality. The study intends to gather the data concerning the number of secular priests in Transylvania between 1556–1716 through the analysis of the documents that are available. The conclusion of the investigation is that despite the hard circumstances and unfriendly resolutions, the Catholic Church was able to continue its pastoral activity, Catholic communities did not remain completely without priests. The number of Catholic priests was constantly increasing from the first decades of the Reformation. It must be also noted that the universal Church, within the frame of her possibilities, tried to help out the Transylvanian priesthood.

Keywords: Transylvania, secular priests.

Köztudomású, hogy a reformáció tanainak Erdélyben való viszonylag gyors térnyerése a katolikus papság létszám-beli csökkenéséhez vezetett. Természetesen ehhez az erdélyi országgyűlési határozatok tiltó¹ illetve megszorító² rendelkezé-

¹ Torda, 1566: *Végezetre: miérthogy az Úr Isten jó voltából az Evangélium-nak világosságát az ő Felsége birodalmában mindenütt felgerjesztette, és kívánja, hogy a hamis tudomány és tévelygések az Anyasztnegyházban kiirtassanak, egyenlő akarattal végeztetett, hogy afféle egyházi renden lévő személyek, kik a Pápai tudományhoz, és emberi szerzésekhöz ragaszkodtak és abból megtérni nem akarnak, az ő felsége birodalmából mindenünnen kiigazittassanak.*

A Váradi Káptalannak ő Felsége e jövőndő Virágvasárnapig hadta, kik ha megtérnek, házokba, szőlőjökbe, marhájokba, jószágoktól megválva, kiket ő

sei is hozzájárultak, mivel a katolikus papságot *hátrányos* helyzetbe hozták a többi felekezet papságával szemben.

Ezek az intézkedések az egyházi hierarchia egészére és mindennemű egyházi intézményére vonatkoztak. A papság és a hívek püspök nélkül maradtak, az egyházi vagyont szekularizálták, a szerzeteseket kitiltották az országból.

Az igazsághoz persze az is hozzátartozik, hogy a papság jelentős része a reformáció eszméit magáévá téve kilépett a katolikus egyházból, és az *új hit* lelkészévé vált. Esetenként e váltás nem egyszerre történt, hanem egy hosszabb folyamat előzte meg, amelyhez a fennálló politikai hatalom is áldását adta: a beszterceiek például 1541-ben már lutheránussá lettek, de az ottani *ágostai hitvallású káptalan* csak 1554 november elején írt két levelet Bornemisza Pál püspöknek, hogy *lelkiismeret dolgában nem hallgatnak reá, hanem a Szentírásra és Istenre: ezért a tőle hirdetett zsinaton nem jelenhetnek meg, hanem maguk helyett egy beadványt nyújtanak be.*³

Felsége magának akar tartani, békességgel megmaradhatnak. Ha pedig az Isten ígését nemakarnák venni, személyekbe marhájokkal egyetembe valahová akarnak menni, szabadon elbocsáttassanak. VESZELY Károly: Erdélyi egyháztörténelmi adatok I. Kolozsvár 1860. 176. (A továbbiakban: Veszely I. 1860.)

² Pl. a község csak ott tarthatott katolikus papot, ahol a lakosság többsége katolikus vallású volt. A protestánsoknak azonban szabad volt akkor is papot tartaniuk, ha kisebbségben voltak. A katolikusok hasonló esetben csak birtokaikon tarthattak papot s nyilvánosan vallásukat nem gyakorolhatták, papot nem *rendszeresíthettek*, sőt a privát vallásgyakorlat is a városokban, községekben csak az oda időnként bejáró papok által bizonyos szentségek kiszolgáltatására s némely más – nem ünnepélyes – egyházi aktus elvégzésére (haldoklók gyóntatása, keresztelés, temetés) volt szorítva úgy, hogy a privát vallásgyakorlat is teljességben csak a földesurak házi kápolnáira szorítkozott. BOCHKOR Mihály: *Az erdélyi katolikus autonómia.* Kolozsvár 1911. 110. (A továbbiakban: Bochkor 1911.)

³ Vö. VERESS Endre dr.: *Báthory István erdélyi fejedelem kapcsolata Beszterccével.* Beszterce 1943. 15.

Másfelől főleg a Székelyföldön egyes vidékek katolikusnak maradtak, s a főurak egy része is megmaradt katolikusnak, vagy a későbbiek során néhányan (a Báthoryak alatt) katolizáltak.

Dolgozatomban a továbbiakban az erdélyi világi papság létszámára vonatkozó adatokat próbálom összegyűjteni a vizsgált korszakban, az elérhető dokumentumok felhasználásával.

A papság létszámának megcsappanása miatt és Erdély lelkipásztori életének javítására, Bornemisza Pál püspök 1554-ben jezsuitákat kért, de a fiatal rend még nem rendelkezett annyi taggal, hogy kérését teljesíteni tudja.⁴

Antonio Possevino⁵ jezsuita, aki Lengyelországból jövet 1583 márciusában hosszabb időt töltött Erdélyben, ekkor megfordult Kolozsváron és a Székelyföldön is, *Transilvania* című könyvében tárgyilagos és részletes helyzetjelentést nyújt, amelyből megismerhetjük az 1570-es évek katolicizmusának tengődését. Eszerint Erdély mintegy 50.000 katolikusának 24 pap jutott, ebből a székelységnek (40.000 katolikus) tíz fő, akik közül hat törvénytelen házasságban élt. Összehasonlításuképpen említjük csak, hogy ugyanebben az időben a kálvinistáknak

⁴ Vö. SÁVAI János: *Missziók, mesterek, licenciátusok. Documenta Missionaria III/I* Szeged 1997. 63. (A továbbiakban: Sávai 1997.)

⁵ Mantuai származású pápai diplomata (1533–1611). Mint hitszónok küzdött a tévtanok ellen Savoyában, majd Franciaországban. 1733–1577 között a római jezsuita generális titkára volt. 1581-ben a pápa Lengyelországba küldte, hogy Báthory István és IV. Iván orosz fejedelem között békeközvetítőként szerepeljen, és az orosz ortodoxoknak a katolikus egyházzal való egyesülését előkészítse. A későbbiek során hitszónokként Erdélyben is megfordult. Hitvitázó, teológiai, aszkétikai, történeti és neveléstani műveket írt. Vö. *Katolikus lexikon*. Szerk. BANGHA Béla S.J. Budapest 1933. IV. 29.

200, a lutheránusoknak ugyanennyi, míg az unitáriusoknak mintegy 100 lelkészük volt.⁶

A katolikus hívek számához és elszórtságához mérten a székelyföldi papság létszáma alacsony volt. Csíksomlyón 1572-ben négy felszentelt ferencendi és három fráter élt. A székelyföldi húszonnégy pap közül Csík-székre (Csík, Gyergyó, Kászonszék) tizenöt esett. Egy-egy pap volt Csík-szenttamáson, Csíktszentmihályon, Csík-szentmiklóson, Csík-somlyón, Csík-szentgyörgyön, Csíkmenaságon, Kozmásán, Csík-szentsimonban, Csík-szentkirályon, Csík-mindszenten, Nagyboldogasszonyfalván, Kászonújfaluban és Gyergyó-szentmiklóson kettő volt, de ez utóbbi helyhez négy plébánia tartozott. Háromszéken (Kézdi-Orbai szék) kilenc pap működött, Orbai-széken négy, Kézdi-széken öt: Kézdi-ben, Kézdiszentkereszten, Esztelneken, Lemhényben, Kézdiszentléleken.

Mivel a katolikusoknak püspökük nem lehetett, a székely papság két esperes igazgatása alatt állt. Egyikük a csíki papságnak volt a feje és Csík-somlyón lakott, a másik Háromszék papságát igazgatta, és Gelence volt a székhelye.⁷

Erdély más részein gyakorlatilag nincsenek papok. 1579-ben Kolozsváron csupán egy ácsmester maradt, aki a templomban felolvasta az evangéliumot a népnek. Nagyváradon és Szilágysomlyón két ferences, Kraszna vármegyében

⁶ *Transilvania*, kiad. VERESS Endre (Fontes rerum Transylvanicarum III.), Kolozsvár, 1913.; Vö. még: TEMPFLI Imre: *A Báthoryak valláspolitikája*. Budapest 2000. 60.

⁷ BIRÓ Vencel dr.: *A Báthoryak kora (1571–1605)*. 47. (A továbbiakban: Bíró 1925.) In: *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*. 46–61. Dicsőszentmárton 1925. Lásd még: BOGA Alajos dr.: *A katolikus iskolázás múltja Erdélyben*. Cluj-Kolozsvár 1940. 29.

pedig három pap: rajtuk kívül egész Erdélyben, Székelyföld kivételével, nem volt több pap ebben az időben.⁸

Báthory Endre bíboros Rómába küldött jelentésében 1591-ben többek között beszámolt arról, hogy Csíkszéken 17 templom (plébánia) és 13 plébános van. Mindenik templomhoz 300 család tartozott. Csíksomlyón 8–10 ferences szerzetes tartózkodott. Gyergyóban négy plébánia volt, de ekkor csak egynek volt papja, mert hármat Lázár András elpusztított, és más vallású papokat helyezett oda. Kászonszéken két plébánia volt egy pappal, Kézdiszéken pedig hat plébánia található ugyanannyi pappal.⁹

Bármennyire is hihetetlennek tűnik, a Báthoryak közel 30 éves uralkodásuk idején, jóllehet a katolikus restauráció hívei voltak, a katolikusok hátrányos helyzetét, valamint a paphiányt nem tudták megszüntetni. Őket is kötötték az országgyűlési határozatok, valamint a hatalom mindenáron való megtartásának kényszere.

Az uralkodásukat követő néhány *zűrzavaros* esztendőben felcsillant a remény, hogy a katolicizmus újjáéledhet, a paphiány megszűnik Erdélyben, annál is inkább, mivel Napragy Demetert 1598. május 1-jén beiktatták püspöknek.

A jezsuiták nagy reményeket fűztek a katolikus vallás újbóli térnyeréséhez, valamint az elegendő számú és megfelelő képzettségű papi utánpótláshoz. Napragy püspök Erdélyből való kiutasítása előtt egy nappal 1601. január 20-án Kabos

⁸ Vö. SÁVAI 1997. 75. Meg kell jegyeznünk, hogy amikor a források az erdélyi paphiányról beszélnek, ebbe nem mindig nem értik bele a Székelyföldet. Pl. Kolozsmonostor, 1625. január 12.: Szini István jezsuita 1625. január 12-én Muzio Vitelleschi rendfőnöknek írja Rómába: Munkájukra nagy szükség van, hiszen *Erdélyben mindössze négy világi pap tartózkodik*. A fejedelem egyelőre nem járult hozzá újabb jezsuiták befogadásához. Vö. *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók I/2. 1617–1625.* Szerk. KESERŰ Bálint. Szeged 1990. 318. sz. 441. (A továbbiakban: Kesperű I/2. 1990.)

⁹ Vö. BIRÓ 1925. 60; VESZELY I. 1860. 306–307.

István jezsuita atya Kolozsvárról Claudio Acquaviva rendfőnöknek azt írta Rómába, hogy ha a kolozsvári szemináriumuk megkapná azt a támogatást, amit Báthory István idejében, akkor remény lenne arra, hogy Erdélyben mindenki visszatérjen a katolikus hitre. Ennek az akadálya, hogy kevesen vannak. Rajtuk kívül mindössze 5-6 katolikus pap van Erdélyben, s ezek is tudatlanok: inkább vannak az egyház kárára, mint épülésére.¹⁰

Napragy püspök azon rövid idő alatt, míg a püspöki székből ült, igyekezett megszervezni a lelkipásztorkodást. Ez abból a dokumentumból is kitűnik, amely beszámolt a jezsuiták erdélyi működéséről. A Kolozsváron (?), 1601. január 1-jén keltezett beszámoló alapján tudomást szerzünk arról, hogy a jezsuiták a paphiány miatt plébániai feladatokat is teljesítettek.¹¹ Gyulafehérváron plébániai feladataik nincsenek, mert ezeket teljesítik a székesegyház kanonokjai.¹²

Székely Mózes veresége után (1603. július 14.), amikor Erdélyben ismét Rudolf császár parancsolt, újból napirendre került rekatolizáció terve. A császár Prágából, 1603. október 28-án a Znióvárálján tartózkodó jezsuitáknak küldött levelében azt írta, hogy elhatározott szándéka: Erdélyben kiírtja az eretnekséget. Ezért minél nagyobb számban olyan katolikus papokat kell odaküldeni, akik latinul, magyarul, németül és szlávul

¹⁰ *Jezsuita okmánytár I/1. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606.* Szerk. KESERŰ Bálint. Szeged 1995. 3. sz. 10. o. (A továbbiakban: Kesperű I/1–2. 1995.)

¹¹ A jezsuita történetírásban általánosan elfogadott tétel volt, hogy a rendtagok, a rendalkotmány előírása értelmében nem vezettek plébániákat. A gyakorlatban persze voltak kivételek, az Európán kívüli missziókban, vagy Európában a 16. században a hitújítás okozta igen nehéz helyzetben. Intézményes és hosszantartó plébániai munkát azonban ritkán végeztek. SZILAS László S.J.: *Jezsuiták plébániai munkában Magyarországon a 16–18. században.* 35. In: *Magyar egyháztörténeti vázlatok*, 17. évf. (2005) 3–4. sz. 35–82. (A továbbiakban: Szilas 2005.)

¹² Vö. KESERŰ I/1. 1995. 1. sz. 7. o.

tudnak.¹³ Ebből a tervéből természetesen nem lett semmi, és az elkövetkezendő közel száz év erdélyi történései sem kedveztek a katolicizmusnak. A katolikus egyház a *túléléséért* küzdött, igyekezett megtalálni a módját annak, hogy híveit lelkipásztorokkal ellássa. A veszélyes méreteket öltő paphiány miatt sok esetben *elnézte* az itt szolgáló papság hibáit is.

Giovanni Argenti¹⁴ jezsuita tartományfőnök-helyettes *De Societate Jesu*¹⁵ című művében beszámolt az 1603–1607 közötti évek erdélyi eseményeiről. Ebben a művében említést tett a székelyföldi papság létszámáról is. Közlése szerint 1603-ban Székelyföldön negyven katolikus pap van, s valamivel több eretnek...¹⁶

Fent említett művében Argenti tudósít, a gyulafehérvári székesegyház Bocskay katonái általi feldúlásáról, valamint a székesegyházi plébános szorult helyzetéről is.¹⁷

¹³ Vö. KESERŰ I/1. 1995. 175. sz. 212. o.

¹⁴ Giovanni Argenti 1561 körül született Modenában, ahol 1583-ban belépett a jezsuita rendbe. Felszentelt papként több helyen működött, majd Páduából Aquaviva Claudio generális az erdélyi misszióba küldte. *Giovanni Argenti jelentései magyar ügyekről 1603–1623*. Gyűjtötte: VERESS Endre. Szerk. KESERŰ Bálint. Szeged 1983. VIII.

¹⁵ Teljes címe: *De Societate jesu in Transilvania ab anno 1603 ad annum 1607*. Megtalálhatók két másolatban: Archivum Romanum Societatis Jesu Polonia 50. kódex és Austria 235. kódex. KESERŰ I/2. 1995. 348. sz. 500. o.

¹⁶ Vö. KESERŰ I/1. 1995. 192. sz. 262. o.

¹⁷ Részlet: Gyulafehérvár 1605.: A város megadta magát Bocskay hajdúinak. ... A plébánoson kívül egy általuk korábban megtérített férfi maradt itt. Ő azonban csak prédikálhatott, mivel nős volt. Később aztán ő is Gerendre ment. ... Bocskay elvette tőlük a fedetlen székesegyházat, s a kálvinistáknak adta. ... A plébánost eltávolították a plébánia épületéből. Ez annyira megrettent, hogy a várost is elhagyta volna, de erre nem volt lehetősége. Így aztán a kollégiumban lakott. Elfogták egy levelét, amelyben Argentinék írván az eretnekekre panaszkodott. Jacobus Litteratus azzal csendesítette le a vihart, hogy elhitette a tanáccsal: az eretnek kifejezés a heros szóból származik. Mivel az aranyért kutató katonák feldúlták a

1624. október 28-án Móry István jezsuita atya Kolozsmonostorról Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába címzett levelében azt írja, hogy Kolozsvár környékének a nemessége katolikus, a lelkipásztori teendők ellátása végett gyakran hívják őket a környék hat falujába. A kálvinisták fellépnek ugyan ellenük az országgyűlésen, de ennek ellenére Szini István jezsuita atyával együtt jól megvannak. Abban reménykednek, hogy ha Bethlen Gábor fejedelem a császár leányát feleségül¹⁸ veszi, akkor az a katolicizmus ügyét előreviszi. Ők a katolikus nemesek anyagi támogatásával élnek, jelenleg ketten vannak. Szini Gyulafehérváron tevékenykedik. Rajtuk kívül még mintegy öt katolikus pap van Erdélyben különböző nemesi udvarházakban. A paphiány miatt segítségre lenne szükségük. De egyelőre, legfeljebb arról lehet szó, hogy néhány világi papnak öltözött jezsuitát küldjenek segítség gyanánt.¹⁹

Szalina István²⁰ erdélyi vikárius 1638-as vizitációja alkalmával megállapította, hogy egy-egy plébánia és filiák éveken keresztül nélkülözték a lelkipásztort. Ilyenkor a szomszéd plébánosok és a szerzetesek teljesítettek szolgálatot. Ezekben az években hosszabb ideig pap nélkül volt Székelyudvarhely is. Az ott lakók állandóan ostromolták a missziófőnököt, hogy küldjön nekik *miséspapot*, különben prédikátort

székesegyházat, a kálvinisták nem tudták használni.... KESERŰ I/2. 1995. 348. sz. 500. o.

¹⁸ Károlyi Zsuzsanna halála után folytak tárgyalások Bethlen Gábor és II. Ferdinánd leánya esetleges házasságáról.

¹⁹ *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók I/2. 1617–1625.* Szerk. KESERŰ Bálint. Szeged 1990. 312. sz. 427. o. (A továbbiakban: Keserű I/2. 1990.)

²⁰ Szalinali (de Salinis) István OFM, szül. Turza (Bosznia), 1579. 1641–1652. jan. 9.: erdélyi vikárius (a pápa is kinevezi). Simándi c. pk. vikáriusa. Az első erdélyi ferences custos (1640–1643). Meghalt Mikházán, 1652. jan. 9-én. FERENCZI Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára.* Budapest – Kolozsvár 2009. 409. (A továbbiakban: Ferenczi 2009)

fogadnak.²¹ Többen közülük már *át is álltak a kálvinizmusra...* Szalainai továbbá arról is beszámol, hogy Rákóczi György megtiltotta neki, hogy a szerzeteseket a plébániákra helyezze és megparancsolta, hogy minden szerzetest rendeljen vissza a kolostorba. A paphiányt súlyosbította a papság nagy részének alacsony tudományos színvonala és erkölcsi életének fogyatékosága. Katolikus középiskolák és papnevelők híján sok pap a plébánosok oldalán sajátította el hivatásának inkább csak gyakorlati ismereteit, és titokban valamely misszós püspöktől vette fel az egyházi rendet.²²

Az erdélyi katolikusok lelkipásztorokkal való ellátásáért fáradozott a Hitterjesztés Szent Kongregációja,²³ a Magyar-

²¹ Előfordult, hogy egyes egyházközségek vagy nemesek vándorpapokat, szónokokat fogadtak fel. Főleg a török hódoltság területéről vetődött Erdélybe egy-egy katolikus pap. Volt olyan katolikus nemes, aki katolikus pap híján protestáns szónokot tartott birtokán, de beszédét ellenőrizte. Vö. BIRÓ 1925. 47.

A kolozs megyei Jegenyén felfogadták az egeresi kálvinista lelkészt, *avval a céllal, hogy bizonyos napokon eljőve hozzájuk, jelentse nekik a következő ünnepnapokat és böjtöket; ő keresztelt, ő esketett, halottjaikat ő temette el, de sohasem engedték meg neki a prédikálást, vagy a képek érintését. Midőn azután egykor a megegyezéssel ellentétben az oltár lépcsőjére hágott és beszédet akart tartani, egy tekintélyesebb, Varga Boldizsár nevű paraszt így szólt hozzá: „Hallgass el, szállj le a lépcsőről és távozzál innen önként, mert akaratom ellen fogsz kimenni, tartsd meg a velünk kötött szerződést stb.” Így beszéli el ezeket az igen vallásos, feddhetetlen hitű férfiú, a mi egykori custodiánknak kiérdemesült atya: Kájoni János, akit az említett egyházban ugyanaz a más vallású lelkipásztor keresztelt meg. GYÖRFFI Pál: *Az erdélyi ferences custodia története*. Budapest 1989. 33. (A továbbiakban: Györffi 1989)*

²² GALLA Ferenc: *Ferences misszionáriusok Magyarországon: A királyságban és Erdélyben a 17–18. században*. Budapest – Róma 2005. 154.

²³ A Sacra Congregatio de Propaganda Fide (Hitterjesztés Szent Kongregációja) intézményét 1622. január 6-án, XV. Gergely pápa hozta létre. A katolikus hitterjesztés központi és legfőbb műve kettős feladatot kapott az alapító dokumentumok értelmében: az ortodoxokkal és a protestánsokkal létrehozandó egység, valamint a pogányok közötti misszió előmozdítása.

országi főpapok, és nem utolsósorban az erdélyi címzetes püspökök és vikáriusok, valamint a katolikus főurak.

Mindenikük igyekezett a maga eszközeivel segíteni. E szándéknak azonban határt szabtak az Erdélyben hatályban lévő országgyűlési határozatok, amelyeknek betartása állandó vita tárgyát képezte a katolikus és a protestáns rendek között.

A Hitterjesztés Szent Kongregációja Erdélyt missziós területként kezelte, ezért arra törekedett, hogy hithirdetőket küldjön ide, az újonnan alapított pápai egyetemeken ösztöndíjakat biztosított azoknak az ifjaknak, akik arra készültek, hogy papként Erdélyben fognak működni. Természetesen az erdélyi misszió számára anyagi háttérrel is biztosított. Itt jegyzem meg azt is, hogy az Erdélybe jövő hithirdetők nemcsak a szerzetesek közül kerültek ki. Főleg nem azok, akik innen mentek ki külföldre tanulni.

A Kongregáció rendszeresen értesült az erdélyi történésekről, az itteni paphiányról és annak orvoslási lehetőségeiről. Az általa összegyűjtött információk alapján megoldási javaslatokat fogalmazott meg mind a Szentszék, mind a hatáskörébe tartozók számára.

Az alábbi néhány dokumentum ezekre a megoldási kísérletekre vonatkozik:

1627. január 20., Belgrád: Alberto Rengjich szendrői püspök levelet írt a Hitterjesztés Szent Kongregációja bíborosainak, amelyben értesíti őket, hogy megkapta a Propaganda utasításait, miszerint a bécsi nunciussal és az esztergomi érsekkel egyetértve keressen módot arra, hogy

Alapvető célkitűzései közé tartozott a bennszülött papság képzése, a politikától és a kereskedelemtől való távoltartás, alkalmazkodás a helyi kultúrához. VIII. Orbán pápa 1626-ban az erdélyi egyházi ügyek intézését kivette a bécsi udvar fennhatósága alól: a Hitterjesztés Kongregációja alá helyezte Erdélyt, mint missziós területet. Vö. SÁVAI 1997. 38; 113.

néhány papot találjanak a Temesvár környéki és az erdélyi katolikusok számára, akik pap nélkül szenvednek.²⁴

A paphiány megoldását a Kongregáció választott püspököknek a Szentszék általi megerősítésében látja, akik az egyházmegyéjük részére papokat szentelhetnek.²⁵

Damokos Kázmér²⁶ obszerváns ferences szerzetes levele Francesco Ingolinak, a Kongregáció titkárának, 1640. június 16-án, Kassáról: Papokat kér, mert abból a kevés papból is, akik Erdélyben vannak, nemrégiben kettő kálvinistává lett, néhányan pedig meghaltak.... Sok plébánia üresen áll, így félok, hogy eretnek prédikátorok foglalják el őket. Kéri, hogy kapjanak felhatalmazást, hogy egy nap két helyen misézhesenek.²⁷

1654-ben pedig az alábbiakat írja Rómába a Kongregáció bíborosainak: *II. Rákóczi György erdélyi fejedelem üldözi és el akarja törölni Erdélyben a katolikus vallást, ezért a jezsuitákat teljesen kitiltotta Erdélyből, és megtiltotta, hogy az*

²⁴TÓTH István György: *Litterae missionarium de Hungaria et Transilvania (1572–1717) I–II.* (Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma. Fontes 4) Roma – Budapest 2002. I. 239. (A továbbiakban: Tóth 2002. I–II.)

²⁵ A Kongregáció véleménye 1638. október 25-én: *Két, a Császár, mint Magyarország királya által kinevezett püspök, a pécsi és az erdélyi, folytonosan a megerősítésükért folyamodnak: igen fontos lenne fölszentelésük, mert egyházmegyéjük a török és az eretnekek uralma alatt áll, s fontos lenne, hogy papot szenteljenek, mivel igen nagy a paphiány, ami miatt a katolikus egyházból ezen a vidéken a lutheránusok és kálvinisták zsinagógáját csináltak, ugyanis kénytelenek beérni pusztán laikusokkal, akik keresztelnek, katekizálnak és esketnek.* SÁVAI 1997. 239.

²⁶ Damokos Kázmér-Mihály OFM, szül. Szováta, 1606. szept. 29. 1629: belépett a ferencrendbe. Erdélyi ferences custos 1654–1658 és 1662–1665 között. 1668-ban a pápa kinevezte Corona (in Graecia) c. pk-vé és erdélyi vicarius apostolicus-szá. Főleg Gyergyóalfaluban székelt. 1675–1678 között Gyergyóalfaluban plébános. 1674-ben egyházmegyei zsinatot tartott a csíksomlyói plébánia templomban. Meghalt Csíksomlyón, 1677. szept. 5-én. Vö. FERENCZI 2009. 225.

²⁷ TÓTH 2002. II. 1138.

előkelők a fiaikat Erdélyen kívüli iskolába küldjék. Nem engedi, hogy Erdélybe tudós papok jöjjenek, mert fél, hogy jezsuiták. Ugyanakkor a nős és ágyvast tartó katolikus papokat nagyon támogatja, tizenegy nős embert a bákói püspök pappá szentelt. III. Ferdinánd császár és János Kázmér lengyel király is figyelemzették, hogy ne üldözze a katolikusokat, de nem hallgat rájuk. A Hitterjesztés Szent Kongregációja írjon a francia királynak, akinek nagy szava van a portán, hogy isztambuli követe érje el a szultánnál és a vezíreknél, hogy az erdélyi fejedelem szüntesse be a katolikusok üldözését.²⁸

Ebben az évben Damokos Kázmérnak még van egy segélykérő és helyzetjelentő levele Róma részére: *Ha a pápa nem törődik az erdélyi és a moldvai katolikusokkal, ott a katolikus vallás elenyészik. Ennek okai: Alig van nőtlen pap. A nős papok azért, hogy II. Rákóczi György kegyét elnyerjék, megígérték, hogy a katolikusokat áttérítik kálvinistának. 2. Erdély címzetes püspöke nem jöhet be. 3. Senki sem mehet Magyarországra, hogy ott felszenteljék...*²⁹

Az 1671. június 15-i hitéleti jelentésében pedig, amelyet Rómába ugyancsak a Kongregáció részére küldött, beszámolt arról, hogy az udvarhelyi főesperesség 7500 lelket számlál: 6 papja és 9 licenciátusa van. Maroszákon 1 világi pap, 2 licenciátus és ferences szerzetesek szolgálnak. Kászonszéken 2 plébánia s két pap van.³⁰

A Hitterjesztés Szent Kongregációjával párhuzamosan az erdélyi katolikus főurak (katolikus rendek – Státus) az erdélyi országgyűlésben a protestáns rendekkel szemben kemény harcot vívtak a katolikusokat hátrányos helyzetbe hozó határozatok megszüntetése érdekében. S ugyanakkor kapcsolat-

²⁸ TÓTH István György: *Litterae missionarium de Hungaria et Transilvania (1572–1717) III–IV*. (Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma. Fontes 4) Roma – Budapest 2005. III. 2027. (A továbbiakban: Tóth 2005. III–IV)

²⁹ TÓTH 2005. III. 2029.

³⁰ SÁVAI 1997. 244.

ban álltak a királyi Magyarország főpásztoraival is, akiktől papokat kértek.

A Bethlen Gábor erdélyi fejedelem halála utáni békésebb időt az erdélyi katolikus főurak igyekeztek a katolicizmus javára kihasználni. A Báthory István-féle meglátást és elvet vallották, hogy belsőleg kell segíteni a paphiányon. Az volt a szándékuk, hogy minél több papot hozzanak Erdélybe, ezért Pázmánytól kértek³¹ és kaptak megértő segítséget, bár maga a bíboros is folyton a paphiány miatt panaszkodott. Ennek ellenére két világi papot küldött, de ennél is fontosabb volt, hogy előrelátással a papnevelést akarta biztosítani. Pázmány intézkedett, hogy az erdélyi és székelyföldi papnövendékeket az általa alapított bécsi Pázmáneumba a felvételnél elsőbbségben részesítsék.³²

Főnemesek ajánlására a csíksomlyói ferences iskolából és a jezsuiták keze alól számos erdélyi fiú érkezett Magyarországra, hogy az egyháznak szentelje életét. Pázmány mellett Forró György és a választott erdélyi püspökök, Csíki István, Simándi István segítették a fiatalok tanulmányait. Ezeknek a fiataloknak a többsége, különösen a legtehetségesebbek azonban elvesztek Erdély számára, mivel a királyi Magyarország katolikus egyháza szintén paphiánnyal küzdött, a politikai és az anyagi feltételek is itt jobbak voltak, mint a szülőföldjükön.³³

Arról is tudunk, hogy Pázmány utódai is igyekeztek mérsékelni az erdélyi paphiányt. Miután 1653-ban a jezsuiták Erdély elhagyására kényszerültek Lippai György esztergomi

³¹ Kornis Zsigmond (Szinyérváralja, 1635. február 14.) egy alkalommal például negyven helyre kért papot Pázmány Pétertől. HORN Ildikó: *Az erdélyi katolikus elit Pázmány Péter korában*. 87. In: *Pázmány Péter és kora*. 81–92. Szerk. HARGITTAY Emil. Pilicsaba 2001. (A továbbiakban: Horn 2001.)

³² SÁVAI 1997. 44.

³³ Vö. HORN 2001. 87.

érsek levelet küldött a *megyepapként* Kolozsmonostoron maradt Szászfenesy Mihály jezsuita atyához, akire rábízta a kolozsmonostori egyházat és iskolát. Ebből a levélből megtudjuk, hogy az érsek a papneveldejéből Erdélybe papokat szándékozik küldeni, és nemsokára küldött is egyet, Kászoni Mártont. Tudjuk, hogy 1666-ban Szelepcsényi György akkori prímás Szárhegyi Mihály esztergomi egyházmegyés papot különös joghatósággal ruházta fel Erdély számára. *Feltehető tehát, hogy 1653 előtt is az esztergomi érsek gondoskodott Erdélyről, papokat szentelt, házassági perekben ítélt stb., bár ennek biztos nyomát forrásainkban nem találjuk.*³⁴

Mivel az erdélyi katolikusoknak nem volt papnevelőjük, a papság utánpótlását más országokból várták. Az idegenből jött katolikus papsággal szemben azonban a protestánsok bizalmatlanok voltak, mivel attól tartottak, hogy jezsuiták, erőszakosan léptek fel velük szemben. Ezt a katolikus rendek nem hagyhatták szó nélkül, 1675-ben szóvá is tették az országgyűlésen: *más vallású papok, mesterek, diákok szabadon jöhetnek be, a mieinket megfognak, börtönbe vetik, árulóknak, kémeknek nevezik.* A protestánsok azzal védekeztek, hogy egyes papoknál iratokat találtak, és ezért vigyáznak. S máskülönben ezeket a törvényeket a *régi pápista fejedelmek idejében hozták.*³⁵

A katolikus főurak nevében három főúr, Kovácsóczi, Toldalaghy és Bálintith, 1630-ban a bosnyák obszerváns ferences provinciához fordultak segítségért. Arra kérték a provinciát, hogy *a lelkek iránti szeretetből, küldjön Erdélybe kíséretű ferences papokat, akik legalább misézzenek és a jártasabbak latin gyónását meghallgassák.*³⁶

³⁴ BOCHKOR 1911. 152.

³⁵ Vö. BOROS Fortunát: *Az első erdélyi törvénykönyv és a katholicizmus.* Cluj-Kolozsvár 1930. 24.

³⁶ SÁVAI 1997. 44.

A török fennhatóság alól érkező szerzeteseket az erdélyi protestáns rendek valamint a fejedelmek tolerálták. Nem tekintették őket habsburg kémeknek, mint a jezsuitákat. Mivel a magyar nyelvet sem beszélték, nem tekintették őket a rekatolizáció *eszközeinek* sem.

Ugyanez a helyzet az 1660 után a Moldvából Erdélybe menekülő konventuális ferencesekkel is.³⁷

A szerzetesek nyelvismeretének hiánya miatt elégedetlenség is támadt az erdélyi katolikus körében. Ezért Jászkay János Norbert obszerváns ferences szerzetes, erdélyi misszionárius 1648-ban levélben fordult a Kongregációhoz: *Erdélyben igen nagy szükség van magyar szerzetesekre és tanult emberekre. Erdély valamennyi katolikusa, de különösen Kornis Zsigmond és Haller István nevében azzal fordul a Hitterjesztés Szent Kongregációjához, hogy tanult magyarokat küldjenek, mert a hasznot nem hajtó bosnyákokból nem kérnek.*³⁸

Az 1690-es erdélyi fordulat után, amikor Erdély újból habsburg uralom alá került, a katolikus egyház fellélegzett ugyan, de ez még nem jelentette a teljes vallásszabadságot. A fejedelmi korszakban kialakult *status quo*-t a protestáns rendek szerették volna továbbra is fenntartani, ezért az erdélyi püspöki széket egészen 1716-ig nem lehetett elfoglalni.

Ebben az időszakban az egyház mégis igyekezett *rendezni sorait*, ámbár a papság alacsony létszáma továbbra is problémát jelentett.

³⁷ A Magyarországon és Erdélyben a 17. században működött több mint negyven olasz konventuális ferences misszionárius közül háromról: Pietro de Sant Angelóról, Francesco Cosmi de Moglianról és Pietro Cima de Coneglianóról tudjuk, hogy valamelyest megtanultak magyarul, egy negyedikről pedig, feltételezhetően itt térítő Regiano di San Feliceről, bár nem írt erről, feltételezhetjük. (Ez utóbbi a Felvidék németek és szlovákok lakta részén élt és térített.) TÓTH István György: *Misszionáriusok a kora újkori Magyarországon*. Budapest 2007. 155. (A továbbiakban: Tóth 2007.)

³⁸ TÓTH 2005. III. 1652.

A *hatalomváltás* után két évre Erdélyben 42 plébános, köztük 8 jezsuita, három kolostorban pedig kb. 24 ferences pap volt, tudjuk meg Szebelébi Bertalan erdélyi vikárius leveléből, amelyet 1692. február 1-jén Kollonich Lipót bíborosnak, győri püspöknek címzett. A levélből azt is megtudjuk, hogy pap kellene, és Thököly pusztítása óta különösen szegény a nép.³⁹

1693. december 1-jén Boné Péter csíkszentgyörgyi és Haulicza Antal gajári születésű ifjak a pápához intézett kérvényükben azért kérték felvételüket a római Collégium Urbanumba, hogy idővel mint missziónáriusok visszatérhesenek *nagy paphiányban sínylődő hazájukba*. Ebben a kérésben az is szerepel, hogy Erdélyben 6 plébániának van egy plébánosa. Boné részére az esztergomi káptalan állított ki tanulmányai végzése céljából ajánlólevelet.⁴⁰

A vizsgált időszak plébániának és plébánosainak számáról két részletesebb beszámoló áll rendelkezésünkre. Nevezetesen Báthory Endre bíboros 1591-es és Szalainai István OFM erdélyi vikárius 1638-as Rómába küldött jelentései (1. táblázat).

1. táblázat. Plébániák és plébánosok száma: 1591, 1638. (Forrás: VESZELY 1860. I. 306–307; TÓTH 2002. II. 922–926).

Év	1591		1638	
	Plébániák	Plébánosok	Plébániák	Plébánosok
Tájegységek				
Csíkszék	17	13	17	14
Gyergyószék	4	1	4	3
Kászonszék	2	1	2	2
Háromszék	6	6	17	10
Marosszék	-	-	4	1
Udvarhelyszék	-	-	14	3
Összesen	29	21	58	33

³⁹ Vö. TÓTH 2005. IV. 2845.

⁴⁰ Vö. GALLA Ferenc: Magyar tárgyú pápai felhatalmazások, felmentések és kiváltságok a katolikus megújulás korából. Budapest 1947. 97.

A fenti táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a két évszám alatt szereplő adatok között Csík-, Gyergyó- és Kászonszék esetében nem mutatkozik lényeges eltérés. Háromszék, Marosszék és Udvarhelyszék számadatai között már lényeges különbségeket találunk. Véleményem szerint az eltérések abból adódnak, hogy Báthory bíboros tényszerűen nem ismerte az utóbbi plébániák helyzetét. Ez abból is látható, hogy Háromszékkel (pontosabban Kézdiszékkel kapcsolatban) a plébániák és a papok neveinek feltüntetése nélkül csupán ennyit ír: *In sede Kézdi sub Archidiacono sunt sex parochiae, sex parochi sat.*⁴¹

Maros-, és Udvarhelyszékkel kapcsolatosan pedig Györffy Pál azt írja, hogy az előbbiben két anyaegyház 6 faluval, az utóbbiban pedig 6 anyaegyház maradt meg a reformációt követően katolikusnak.⁴²

Szalinai István vikárius viszont személyesen látogatta végig a plébániákat. A látogatása alkalmával beszámolt az adott plébánián tapasztaltokról: a hívek számáról,⁴³ a plébánosok életviteléről stb. Meglepő, hogy egy szót sem ejt a katolicizmus megtartásában oly fontos szerepet betöltő licenciátusokról, akik felszentelés nélkül kereszteltek, eskettek, temettek... Nélkülük a katolikusok minden bizonnyal a közeli protestáns települések lelkészeit kérték volna fel egyházi szolgálatokra, ahogy erre volt már példa. Talán azért *mellőzte* őket, mert a licenciátusokat nem tekintette egyházi személyeknek. Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy a plébánosok

⁴¹ VESZELY 1860. I. 307.

⁴² GYÖRFFI 1989. 31.

⁴³ Összesen 9307 katolikus családfőt (házas férfit) talált a Székelyföldön. Ez azt jelenti, hogy a Székelyföld katolikusok lakta részében kb. 46.535-ön éltek. Vö. TÓTH 2007. 253.

mellett működő iskolamesterek és kántorok ugyancsak kimaradtak a beszámolójából.⁴⁴

Az 1556–1716 közötti időszakban 198 plébánosnak, akik az erdélyi egyházmegyében szolgáltak, sikerült a nevét és a szolgálati helyét megállapítani. Itt elsősorban világi papokról van szó. Természetesen előfordulhatott az is, hogy a szerzetest világi papként tüntetem fel vagy fordítva. Ez annál is inkább megtörténhetett, mivel még a 17. században is sok helyen az egyházmegyés papot is *páter* megszólítással illették, bár ezt többnyire szerzetespapok megszólítására használták. Meg azért is, mert a jezsuiták is a világi pap „áruhájában” teljesítettek szolgálatot Erdélyben a fejedelemség idején.

A további kutatások remélhetőleg újabb és újabb plébánosok neveit hozzák majd felszínre, hisz több olyan korabeli diák nevét ismerjük, akik a későbbiek során papok lettek, de szolgálati helyük számunkra még ismeretlen.

Az alábbi táblázat (2. táblázat) azokat a plébániákat tartalmazza, amelyeknek névszerint is ismert plébánosai voltak. Szám szerint is megjelölöm, három időintervallumra osztom a plébánián pasztoráló ismert papok számát.

2. táblázat. *A plébániák és névszerint is ismert világi papjaik száma 1556–1716 között*

(Forrás: TÓTH 2002. II. 922–926.; FERENCZI 2009.)

Sor sz.	Plébánia	1556–1600	1601–1690	1691–1716	Össz.
<i>Csikszék</i>					
1.	Csikdelne		3	1	4
2.	Csikmenaság		1		1
3.	Csikmindszent	1			1
4.	Csiknagyboldogasszony	1	3	2	6
5.	Csikrákos	1	3	2	6
6.	Csiksomlyó	1	4	1	6

⁴⁴ Vö. TÓTH 2007. 248.

7.	Csikszentgyörgy	1	4	3	8
8.	Csikszentimre		1		1
9.	Csikszentkirály			5	5
10.	Csikszentlélek		1	1	2
11.	Csikszentmárton	1	4	2	7
12.	Csikszentmihály	1	2		3
13.	Csikszentmiklós	1	2	2	5
14.	Csikszentsimon	2	1	2	5
15.	Csikszenttamás		3	4	7
16.	Kozmás	2	16	4	22
Kászonszék					
1.	Kászonújfalva		1	2	3
2.	Nagykászon		2	1	3
Gyergyószék					
1.	Ditró		1	1	2
2.	Gyergyóalfalu	1	5	1	7
3.	Gyergyószentmiklós	2	10	2	14
4.	Gyergyóújfalva		4	2	6
5.	Szárhegy		2	1	3
Háromszék					
1.	Altörja		9	1	10
2.	Barót		5	12	17
3.	Bodola		1		1
4.	Esztelnek		5		5
5.	Futásfalva		5		5
6.	Gelence		10	1	11
7.	Imecsfalva		1	1	2
8.	Kézdikővár		1		1
9.	Kézdimartonos		2		2
10.	Kézdiszárazpatak		1	1	2
11.	Kézdiszentkereszt		3	1	4
12.	Kézdiszentlélek		6	3	9
13.	Lemhény		10	2	12
14.	Ozsdola		3	1	4
15.	Petőfalva		1		1
16.	Szentkatolna		4	5	9
Udvarhelyszék					
1.	Korond			1	1
2.	Lövéte			3	3

3.	Oroszhegy		2		2
4.	Székelyszentlélek		1	3	4
5.	Székelyszenttamás	1	4	4	9
6.	Székelyudvarhely		5	3	8
7.	Szentegyházásfalu		2	1	3
8.	Vágás			3	3
9.	Zetelaka		2	2	4
Marosszék					
1.	Nyárádköszvényes		4	2	6
2.	Székelyhodos		6	3	9
Más					
1.	Borbánd (1716) ⁴⁵			1	1
2.	Gyulafehérvár		2	1	3
3.	Hátszeg (1716)			1	1
4.	Kisbács			1	1
5.	Kolozsvár			1	1
6.	Szászfenes			6	6
7.	Szőkefalva (1692)			1	1

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált időszakban egy-egy plébániának időközben hány plébánosa volt. A számok nem a plébániai lelkipasztoráció folyamatoságáról árulkodnak. Tudjuk, hogy az adott korban a papot esetenként csak egy évre választották, amelynek következtében gyakori volt a plébánoscsere. Így előfordul az is, hogy ugyanannak a plébánosnak a neve több plébánián is szerepel. Vagy voltak olyan plébánosok is, akik egyszerre több plébániát is elláttak. Erre a legjobb példa a háromszéki Nagy Mózes pasztorációs tevékenysége. Ő ugyanis az 1674-ben történt hazatérte után plébánoskodott Esztelneken, Lemhányben, Nyújtódon és Bereckben. A négy falun kívül további 8, pap nélkül maradt egyházközséget is ellátott.⁴⁶

⁴⁵ A település neve utáni zárójelbe tett évszám azt jelöli, hogy ott az adott évtől kezdődően ismerjük a plébános nevét.

⁴⁶ Vö. VARGA Júlia: *A kolozsvári jezsuita gimnázium és akadémia hallgatósága 1641–1773 (1784)*. Budapest 2007. 24.

Az egyes plébánosoknak világi vagy szerzetesapként való feltüntetésének kérdése körül még sok a tisztázandó kérdés. Erre példaként említhetem azt a három, név szerint is ismert gyulafehérvári plébánost, akikről úgy tudjuk, hogy jezsuiták voltak.

1646-ban Gyulafehérváron Tusnádi Bálint volt a plébános. Ez kitűnik abból a megbízólevélből, amelyben egy kiskapusi földbirtokos a sárdi gazdaságának a felügyeletét reábizza.⁴⁷ 1651-ben Tusnádi neve már lemhényi plébánosként fordul elő.⁴⁸ 1657-ben Ruttkai Miklos,⁴⁹ 1693-ban pedig Baranyai László az itteni plébános.⁵⁰

Szilas Lászlónak a jezsuita plébánosokat felsoroló kimutatásában pedig egyiknek a neve sincs plébánosként feltüntetve.⁵¹ Lehetséges, hogy nem voltak hivatalosan kinevezett plébánosok, a plébániai teendőket pedig megbízás alapján végezték.

Az erdélyi világi papság létszámának alakulását vizsgálva, arra a következtetésre juthatunk, hogy az erdélyi fejedelmi hatalom katolikusokat sújtó, hátrányos helyzetbe hozó intézkedései ellenére sem tudta az itteni katolicizmust megszüntetni, a híveket pásztor nélkül hagyni. A papság létszáma a reformációt követő időszakról kezdődően, ha nem is ugrásszerűen, de állandóan emelkedett. S azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az *egyetemes egyház* a lehetőségekhez mérten nem hagyta magára az itteni papságot.

⁴⁷ Gyulafehérvári Érseki Levéltár, I. 1/g., 1. doboz.

⁴⁸ FERENCZI 2009. 435.

⁴⁹ 1657. december 26-án keltezett dokumnetumban: *Reverendus Pater Nicolaus Ruttkai Ecclesia Roman: Catholica Alben...Parochus*. Batthyaneum Dokumentációs Könyvtár Gyulafehérvár, X. doboz 28. sz.

⁵⁰ Gyulafehérváron házat vásárol. BEKE Antal: *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt. II. füzet*. Budapest 1892. 912. sz.; 914. sz.

⁵¹ SZILAS 2005. 47.

Az egyháziak és a világiak összefogása az erdélyi katolicizmus megőrzése érdekében, a jelen és a jövő nemzedékek számára példaértékű.

Farmati Anna: Más régi ének. A XVII. századi katolikus népénekköltészet szövegtípusai és motívumrendszere. Verbum, Kolozsvár 2009

Templomi énekköltészetünk – minden történelmi egyházé – több évszázados (akár évezredek) kulturális és teológiai örökséget hordoz. Nemcsak dallamaik értékesek: szövegük sokkal inkább árulkodik az egyetemes keresztény kultúra és a XVI–XVII. században fellendülő anyanyelvű egyházi műveltség gazdagságáról. A katolikus énekköltészet különösképpen is képviseli ezt a folytonosságot a megújulás korában, ugyanakkor a népéneklés „inkulturációs képességét” is bizonyítja. Az első teljes és hivatalos gyűjtemények Kisdi Benedek, Szelepcsényi György, Szegedi Ferenc Lénárd, Kájoni János, Illyés István és más szerkesztők és mecénások hozzáértő munkája révén énekköltészetünk legjavát mentették át későbbi századok énekgyakorlatát is meghatározva. Mai énektárunk legszebb darabjai – dallamai és/vagy szövegei – ezek közül valók. Énekeinknek az egyetemes katolikus énekköltéssel való kapcsolatáról, műfaj- és motívumrendszeréről, lelkiség- és irodalomtörténeti jelentőségéről olvashatunk a kötetben.

264 oldal, puhafedele, B5

Ára: 20 lej